

Covid-19 Salgınının Bölgesel Borsa Turizm Endekslerine Etkilerinin Araştırılması

Investigating The Effects of Covid-19 Pandemic on the Regional Tourism Sector Stock Indices

Tolga TÜMER*, **Dilaver TENGİLİMOĞLU****

* (Sorumlu Yazar), Doktora Öğrencisi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, Kavaklıdere Mahallesi, Esat Caddesi No:7, 06680 Çankaya, Ankara.

E-posta: tolgatumer94@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-5230-7886

** Prof. Dr., Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Kızılcaşar Mahallesi, 1184. Cadde No:13, 06830 İncek, Gölbaşı, Ankara.

E-posta: dilaver.tengilimoglu@atilim.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7101-1944

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 20 Temmuz 2022

Birinci düzeltme: 13 Ağustos 2022

İkinci düzeltme: 26 Eylül 2022

Üçüncü düzeltme: 10 Ekim 2022

Kabul: 11 Ekim 2022

Anahtar sözcükler: Borsa endeksi, Turizm endeksi, COVID-19, Kuzey Amerika, Avrupa, Asya Pasifik.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 20 July 2022

Resubmitted: 13 August 2022

Resubmitted: 26 September 2022

Resubmitted: 10 October 2022

Accepted: 11 October 2022

Key words: Stock market index, Tourism index, COVID-19, North America, Europe, Asia Pacific.

GİRİŞ

2020 yılından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisinin derinden etkilediği hiçbir sektör kalmamıştır. Ancak bazı

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Tümer, T. ve Tengilimoğlu, D. (2023). Covid-19 Salgınının Bölgesel Borsa Turizm Endekslerine Etkilerinin Araştırılması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 34 (1): 21-33.

ÖZ

Bu çalışmada, bölgesel borsa turizm endekslerinin COVID-19'dan etkilene düzeyleri araştırılmıştır. Bu amaçla çalışmada, Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya Pasifik bölgelerini kapsayan borsa turizm endeksleri kullanılarak istatistikî analizler yapılmıştır. Çalışmanın kapsamı COVID-19'un dünyaya yayılmaya başladığı dönemden itibaren 22 Ocak 2020-22 Ocak 2022 tarihleri arasındaki iki yıllık süreci kapsamaktadır ve çalışmada bu süreç çeyrek dilimlere ayrılarak sekiz dönem kapsamında analiz edilmektedir. Günlük veriler kullanılan araştırmada hem dünyadaki hem de kullanılan endekslerin kapsadığı bölgelerdeki COVID-19 verileri dikkate alınmıştır. COVID-19 verileri olarak günlük vaka, günlük ölüm, toplam vaka ve toplam ölüm sayıları toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda, borsa turizm endekslerini negatif yönde en fazla COVID-19 kaynaklı bölgesel günlük ölümlerin etkilediği bulunmuştur. Bu çalışma, geniş kapsamı, bölgesel ve dönemsel karşılaştırma sunan bulguları ile alanyazına katkı sunmaktadır.

ABSTRACT

This study aims to investigate the effects of COVID-19 on the regional tourism sector indices. Statistical analyses have been carried out by using regional tourism sector indices including North America, Europe and Asia Pacific. The research includes a two-year period between 22 January 2020-22 January 2022 starting from the date when COVID-19 started to spread worldwide. That period was divided quarterly into eight parts for analysis. The research which is based on daily data uses COVID-19 data in the world and in the regions included in the scope of the current study. The numbers of daily cases, daily deaths, cumulative cases and cumulative deaths were taken as COVID-19 data. The findings of the study reveals that the regional daily deaths related to COVID-19 is the most effective item which affected the regional tourism sector indices negatively. The study contributes to the literature with its wide scope including regional and periodic comparisons.

sektörlerin bu pandemi sürecinden diğer sektörlerle göre daha yoğun bir şekilde etkilendiği ve turizm sektörünün de bunlar arasında olduğu söylenebilir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (BMDTÖ, 2021) raporuna göre 2020 yılında uluslararası turist sayısı yüzde 74 azalmış, dünya genelinde turizm gelirlerinde yaklaşık 1.300 milyar dolarlık kayıp yaşanmış ve ulus-

lararası turizm değerleri 30 yıl önceki seviyelerine gerilemiştir.

Borsa turizm endeksleri, detaylı analiz ve hesaplamalar sonucunda karmaşık olayları tek bir rakama indirgeyen araçlar olan borsa endeksleri, sektörlerdeki ve işletmelerdeki gelişmeler hakkında bilgi edinilmesine yardımcı olurlar (Ercan ve Ban 2014). Bu bağlamda bu endeksler, turizm sektörü hakkında bilgi veren çok değerli göstergelerdir ve bu göstergeler kullanılarak görgül çalışmalar yapılması, COVID-19'un turizm sektörü üzerindeki etkisine yönelik bulguları güçlendirecek ve COVID-19 etkisinin özellikle finansal boyutunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisinin başlangıcından 2022 yılına kadar olan süreçte bölgesel borsa turizm endekslerinin COVID-19'dan etkilenme düzeylerinin özgün ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesidir. Bu amaçla çalışmada, pek çok farklı ülkenin borsa verileri kullanılarak oluşturulan kapsamlı turizm endekslerinden yararlanılmaktadır. Çalışmada Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya Pasifik bölgesini kapsayan bölgesel turizm endeksleri tercih edilerek COVID-19'un endeksler üzerindeki etkisinin bölgesel düzeyde nasıl değişiklikler gösterdiği araştırılmaktadır. Diğer yandan çalışmadaki analizler sekiz dönemde yapılmaktadır ve böylece COVID-19'un turizm endeksleri üzerindeki etkisinin dönemsel değişimleri gösterilmektedir.

ALANYAZIN TARAMASI

COVID-19 pandemisi dünya borsalarında derin negatif etkiler yaratmıştır. Seven ve Yılmaz (2020) dünya borsalarının COVID-19 pandemisine nasıl tepki verdiğini inceledikleri çalışmalarında yatırımcıların tepkisinin, pandemi kaynaklı ölümlerin görece yüksek olduğu ülkelerdeki borsalarda diğer ülkelere göre daha negatif olduğunu söylemektedir. Zeren ve Hızarcı (2020) COVID-19'un 23 Ocak-13 Mart 2020 tarihleri arasında seçtikleri borsalar üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında, seçtikleri borsaların tümünün COVID-19 toplam ölüm sayıları ile; sadece bir kısmının ise toplam vaka sayıları ile eşbütünlük ilişkisi içinde olduğunu göstermektedir. Özçalık

ve Eren (2022) COVID-19'un dünya borsalarındaki turizm endeksleri üzerindeki etkisini araştırmış ve yatırımcıların COVID-19'a piyasa getirilerine göre negatif tepki verdiğini göstermiştir.

Diğer yandan, COVID-19 pandemisinin başladığı yer olan Çin'de borsa ve turizm endeksleri COVID-19'dan negatif yönde etkilenmiştir. Liew (2021) çalışmasında COVID-19'un başlangıcında Çin borsalarındaki turizm hisselerinin neredeyse tümünün pandemiden etkilendiğini ve çok ciddi düşüşler yaşadığını göstermektedir. Wang vd. (2021) Çin'de COVID-19'la ilgili devlet müdahaleleri ile borsalardaki turizm hisseleri arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, devletin uyguladığı sağlık önlemlerinin, turizm hisseleri üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşımlardır. Wu vd. (2021) COVID-19'un Çin turizmüne etkisini, Çin borsalarındaki hisse fiyatları üzerinden inceledikleri çalışmalarında, COVID-19'un hisse fiyatlarını ve turizm sektörünü negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Yiwei vd. (2021) borsa verileri kullanarak yaptıkları çalışmalarında, Çin'in turizm sektörünün COVID-19'dan negatif yönde etkilendiğini ve piyasalarında volatilitenin arttığını bulmuşlardır.

COVID-19 pandemisinin Türkiye'de Borsa İstanbul (BİST) üzerinde de negatif etkisi olmuştur. Gümüş ve Hacıevliyagil (2020) Mart-Temmuz 2020 arasında COVID-19'un borsa üzerindeki etkisini, BİST Turizm ve BİST Ulaştırma endekslerini kullanarak inceledikleri araştırmaları sonucunda, vaka sayıları ile endeks değerleri arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlar, ancak ölüm sayıları ile endeks değerleri arasında ters yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Korkut vd. (2020) COVID-19'un turizm üzerindeki etkisini, BİST turizm endeksini kullanarak araştırdıkları çalışmalarında, kısa dönemli tahminlerde COVID-19'un BİST Turizm endeksini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşımlardır. Göçmen Yağcılar (2021) BİST endekslerinin COVID-19 ile ilişkili olaylara verdikleri tepkileri araştırdıkları çalışmalarında turizm ve ulaştırma endekslerinin duyarlılığı en yüksek endeksler arasında olduğunu bulmuştur. Kutay ve Tektüfekçi (2021) finansal tablo ve bağımsız denetçi raporlarını kullanarak yaptıkları araştırmada COVID-19'un

BİST turizm endeksindeki işletmeler üzerindeki etkisinin önemli düzeyde olduğunu bulmuştur. Çilek (2022) COVID-19'un BİST turizm endeksindeki işletmelerin finansal performansı üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, 2019 ve 2020 mali yılları için en önemli mali başarımların "net satışların artış oranı" olduğunu bulmuştur.

COVID-19 pandemisi çeşitli ülkelerdeki borsa ve turizm endekslerini de negatif etkilemiştir. El-sayed ve Elrhim (2020) çalışmalarında Mısır borsasının sektör endekslerinin COVID-19 kaynaklı toplam ölümlerden günlük ölümlere göre daha fazla etkilendiği, ancak günlük vakalardan da toplam vakalara göre daha fazla etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Gil-Alana ve Poza (2020) COVID-19'un İspanya'daki turizm sektörüne olan etkisini borsa verileri kullanarak inceledikleri araştırmaları sonucunda, geçici olması beklenen şokların kalıcı hale geldiğini ve bu nedenle güçlü önlemler alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yadav ve Qureshi (2020) Hindistan'ın borsa verilerini kullandıkları çalışmalarında, COVID-19'un Hindistan'daki turizm ve seyahat sektörünü negatif yönde etkilediğini söylemektedirler. Lin ve Falk (2021) COVID-19'un ilk dalgasının Kuzey Avrupa ülkelerinin turizm performansı üzerindeki etkisini borsa verilerini kullanarak araştırmış ve taşımacılık yapan işletmeler ile otel ve restoranların COVID-19'dan negatif yönde en çok etkilenen işletmeler olduğunu raporlamışlardır. Carter vd. (2022) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) havacılık, restoran ve otel işletmelerinin Şubat ve Mart 2020 aylarındaki borsa verilerini kullanarak yaptıkları araştırmalarında, nakit rezervleri fazla olan işletmelerin, COVID-19'dan göreceli olarak daha az etkilendiklerini bulmuşlardır.

İncelenen araştırmalarda da görüldüğü üzere COVID-19 dünya genelinde borsaları ve turizm endekslerini önemli ölçüde etkilemiştir. Dolayısıyla COVID-19'un bölgesel borsa turizm endekslerini de etkilemiş olması beklenebilir. Buradan hareketle çalışmadaki birinci hipotez aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₁: Bölgesel borsa turizm endeksleri COVID-19'dan etkilenmiştir.

Borsa yatırımcıları yatırım kararlarını, yatırım yaptıkları sektörlerle ilgili olabilecek bölgesel ve küresel tüm değişiklikleri dikkate alarak belirlemektedir, çünkü dünyada yaşanan pek çok gelişmenin, özellikle COVID-19 salgını gibi büyük çaplı gelişmelerin, ilk anda olmasa bile belli bir süre sonra pek çok farklı sektör üzerinde etkileri olabilmektedir (Ercan ve Ban 2014). Dolayısıyla, borsa yatırımcılarının turizm sektöründeki yatırım kararlarından doğrudan etkilenen bölgesel borsa turizm endekslerinin, hem endeksin kapsadığı bölgedeki COVID-19'dan hem de dünyadaki COVID-19'dan etkilendiği ve söz konusu bu etkilerin farklı düzeylerde olduğu öngörülebilir. Bu bağlamda, çalışmadaki ikinci hipotez aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₂: Bölgesel borsa turizm endeksleri bölgesel COVID-19'dan ve dünyadaki COVID-19'dan farklı düzeylerde etkilenmiştir.

COVID-19 sürecinin neden olduğu etkilerin dönemsel olarak farklılık gösterdiği bilinmektedir. Ayrıca, incelenen çalışmalar kapsamında bir diğer yön, çalışmaların farklı zaman dilimlerini kapsayacak şekilde yapılmış ve bulgularının farklılıklar gösterebildiğinin gözlenmiş olmasıdır. Dolayısıyla COVID-19'un bölgesel borsa turizm endeksleri üzerindeki etkisinin dönemsel olarak farklılık göstermesi muhtemeldir. Bu çerçevede çalışmanın üçüncü hipotezi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₃: Bölgesel borsa turizm endeksleri COVID-19'dan dönemsel olarak farklı düzeylerde etkilenmiştir.

YÖNTEM

Çalışmada COVID-19 sürecinin tüm dünyada etkilerinin hissedilmeye başladığı dönemden 2022 yılına kadar olan süreç odak alındığından, araştırmanın kapsamı 22 Ocak 2020-22 Ocak 2022 tarihleri arasındaki iki yıl olarak belirlenmiştir. Çalışmada bölgesel borsa turizm endekslerinin ve COVID-19 verilerinin günlük değerleri kullanılmıştır. Ayrıca bu iki yıllık süre, her yılı üç aylık çeyrek dilimlere ayırarak şekilde sekiz döneme bölünmüş ve ikincil veri kaynakları tercih edilmiştir.

Çalışmada, dünya borsalarının verilerinden endeksler üreten ve ürettiği endeksler tüm dünyada kabul gören STOXX şirketinin, Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya Pasifik bölgeleri için oluşturduğu turizm endeksleri kullanılmıştır. Turizm sektörünü son derece kapsayıcı bir şekilde ele alan STOXX turizm endeksleri, sadece yiyecek içecek ve konaklama sektörlerindeki işletmeleri değil, havayolu ulaştırma, seyahat acenteleri ve tur operatörleri gibi diğer işletmeleri de kapsamaktadır. Bu çerçevede Kuzey Amerika için STOXX Kuzey Amerika 600 Seyahat ve Eğlence, Avrupa için STOXX Avrupa 600 Seyahat ve Eğlence ve Asya Pasifik için ise STOXX Asya/Pasifik 600 Seyahat ve Eğlence endeksinin günlük değerleri alınmıştır. Söz konusu veriler dünya borsalarıyla ilgili pek çok verinin ve bilginin bulunduğu Investing (2022) web sitesinden alınmıştır. Hafta sonu ve tatil günleri için borsa verileri bulunmadığından, borsa verileri ile COVID-19 verilerinin gözlem sayılarını eşitlerken COVID-19 verilerinden kesinti yapılmaması için borsa verilerindeki söz konusu eksikler, hafta sonu ve tatil günlerini takip eden ilk günün verisi kullanılarak tamamlanmıştır. Yatırımcıların hafta sonu ve tatil günlerindeki beklenti ve analizlerinin sonucu, takip eden ilk gün borsaya yansımaktadır. Bu nedenle, hafta sonu ve tatil günlerindeki borsa verilerinin ortalama olarak takip eden ilk günlük veriye eşit olduğu kabul edilebilir.

Diğer yandan, tüm COVID-19 verileri Dünya Sağlık Örgütü'nden (DSÖ, 2022) alınmıştır. COVID-19 verileri olarak araştırma kapsamındaki her gün için, günlük vaka, günlük ölüm, toplam vaka ve toplam ölüm değerleri kullanılmıştır. Söz konusu veriler hem dünya geneli hem de çalışmada kullanılan endekslerin kapsadığı bölgeler için ayrı ayrı alınmıştır. DSÖ'nün bölge sınıflandırmalarında Amerika kıtası kuzey ve güney olarak tek bölge kabul edildiği için, Kuzey Amerika bölgesinin verileri için ilk önce DSÖ'nün Amerika bölgesinin toplam verileri alınmıştır. Daha sonra, COVID-19 sürecinde yayınladığı günlük verilerle öne çıkan web sitelerinden birisi olan Worldometers (2022) web sitesinde tanımlandığı şekilde Güney Amerika ülkeleri tespit edilmiştir. Son olarak, DSÖ'nün Amerika veri setinden, be-

lirlenen Güney Amerika ülkelerinin verileri çıkarılmış ve Kuzey Amerika verileri elde edilmiştir. Avrupa bölgesinin verileri için DSÖ'nün Avrupa bölgesi kullanılmıştır. Asya Pasifik bölgesinin verileri için ise DSÖ'nün Güneydoğu Asya ve Batı Pasifik verilerinin toplamı alınmıştır. Böylelikle bölgesel COVID-19 verilerinin, çalışma kapsamındaki STOXX turizm endekslerinin temsil ettiği bölgeler ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılan veriler bu şekilde web sitelerinden çekildiğinden etik kurul iznine gerek bulunmamaktadır. Çalışma kapsamındaki tüm değişkenler ve dönemler Tablo 1'de toplu olarak gösterilmektedir.

Çalışmada nicel araştırma desenlerinden ilişkisel ve nedensel tarama yöntemleri uygulanmıştır (Gürbüz ve Şahin 2018). Çalışmada, konuyla ilgili elde edilen verilere SPSS üzerinden korelasyon ve regresyon analizleri uygulanmıştır. Korelasyon analizlerinde Spearman korelasyon, regresyon analizlerinde ise basit doğrusal regresyon tercih edilmiştir. Her bir borsa endeksinin analizinde, borsa endeksi bağımlı değişken, COVID-19 verileri ise sırayla tek tek (günlük vaka, günlük ölüm, toplam vaka, toplam ölüm) bağımsız değişkenler olarak alınmıştır. Ayrıca, hem endekslerin kapsadığı ülkelerdeki COVID-19 verileri, hem de tüm dünyadaki toplam COVID-19 verileri kullanılarak her endeks için iki ayrı analiz yapılmıştır. Diğer yandan, çalışma kapsamında iki yıllık olarak toplanan günlük veriler, üçer aylık sekiz döneme bölünerek incelenmiş ve analizler her dönem için ayrı olarak yapılmıştır.

ANALİZ VE BULGULARIN YORUMLANMASI

Araştırmada ilk olarak borsa turizm endekslerinin, daha önce açıklandığı şekilde her dönem için dünyadaki toplam COVID-19 verileri ve endeksin kapsadığı bölgedeki COVID-19 verileri ile arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan tüm korelasyon analizlerinin sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2'deki değerler Spearman korelasyon katsayısını göstermektedir. Korelasyon bulgularındaki katsayılar pozitif veya negatif yönde bire yaklaştıkça ilişkinin gücü artmaktadır. Pozitif korelasyonda doğrusal, negatif korelasyonda

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Dönemler

Kuzey Amerika	
Bağımlı Değişken	STOXX Kuzey Amerika 600 Seyahat ve Eğence (SXA1CGS)
Bağımsız Değişkenler	Dünya COVID-19 Verileri (Günlük Vaka, Günlük Ölüm, Toplam Vaka, Toplam Ölüm)
	Kuzey Amerika COVID-19 Verileri (Günlük Vaka, Günlük Ölüm, Toplam Vaka, Toplam Ölüm)
Avrupa	
Bağımlı Değişken	STOXX Avrupa 600 Seyahat ve Eğence (SXTTP)
Bağımsız Değişkenler	Dünya COVID-19 Verileri (Günlük Vaka, Günlük Ölüm, Toplam Vaka, Toplam Ölüm)
	Avrupa COVID-19 Verileri (Günlük Vaka, Günlük Ölüm, Toplam Vaka, Toplam Ölüm)
Asya Pasifik	
Bağımlı Değişken	STOXX Asya/Pasifik 600 Seyahat ve Eğence (SXP1CGS)
Bağımsız Değişkenler	Dünya COVID-19 Verileri (Günlük Vaka, Günlük Ölüm, Toplam Vaka, Toplam Ölüm)
	Asya Pasifik COVID-19 Verileri (Günlük Vaka, Günlük Ölüm, Toplam Vaka, Toplam Ölüm)
Dönemler	
Birinci Dönem	22 Ocak 2020 – 22 Nisan 2020
İkinci Dönem	23 Nisan 2020 – 22 Temmuz 2020
Üçüncü Dönem	23 Temmuz 2020 – 22 Ekim 2020
Dördüncü Dönem	23 Ekim 2020 – 22 Ocak 2021
Beşinci Dönem	23 Ocak 2021 – 22 Nisan 2021
Altıncı Dönem	23 Nisan 2021 – 22 Temmuz 2021
Yedinci Dönem	23 Temmuz 2021 – 22 Ekim 2021
Sekizinci Dönem	23 Ekim 2021 – 22 Ocak 2022

ise ters yönlü bir ilişkiden söz edilebilmektedir. Katsayıların yanındaki * ifadesi, katsayının p değerinin 0,05'ten küçük olduğunu ve dolayısıyla değişkenler arasındaki ilişkinin 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu; katsayıların yanındaki ** ifadesi ise katsayının p değerinin 0,01'den küçük olduğunu ve dolayısıyla değişkenler arasındaki ilişkinin 0,01 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Katsayıların yanında * veya ** ifadesi bulunmaması durumunda, değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı kabul edilmektedir (Gürbüz ve Şahin 2018).

Tablo 2'deki korelasyon katsayılarının büyük bir bölümünün anlamlı olduğu anlaşılmaktadır

ve bu durum H_1 hipotezini desteklemektedir. Tablo 2'deki toplam vaka ve toplam ölümlerdeki katsayıların ikinci dönemden itibaren yakınsayarak aynı değeri almaya başladığı görülmektedir. Bu durumun nedeninin, çalışmadaki toplam vaka ve toplam ölüm değerlerinin çok yüksek rakamlara ulaşmasından kaynaklanan istatistiksel bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun başlıca ispatı ise birinci dönemde Kuzey Amerika ve Avrupa bölgelerindeki toplam vaka ve toplam ölümlerdeki katsayıların farklı olmasıdır.

COVID-19 sürecinin ilk olarak Asya Pasifik bölgesinde yer alan Çin'de başladığı bilinmektedir. Birinci dönemde Kuzey Amerika endeksi ile

Tablo 2. Çalışma Kapsamındaki Borsa Turizm Endeksleri ile COVID-19 Verilerinin Korelasyon Analizlerinin Sonuçları

Üç Aylık Dönemler	Turizm Endeksleri	Dünya COVID-19 Verileri				Bölgesel COVID-19 Verileri			
		G. Vaka	G. Ölüm	T. Vaka	T. Ölüm	G. Vaka	G. Ölüm	T. Vaka	T. Ölüm
Birinci Dönem	SXA1CGS	-,720**	-,717**	-,793**	-,793**	-,813**	-,790**	-,793**	-,802**
	SXTP	-,695**	-,686**	-,761**	-,761**	-,828**	-,812**	-,761**	-,772**
	SXP1CGS	-,714**	-,741**	-,818**	-,818**	,129	,087	-,818**	-,818**
İkinci Dönem	SXA1CGS	,586**	-,147	,615**	,615**	,125	-,512**	,615**	,615**
	SXTP	,328**	-,112	,341**	,341**	-,539**	-,346**	,341**	,341**
	SXP1CGS	-,235*	-,482**	-,220*	-,220*	-,228*	-,199	-,220*	-,220*
Üçüncü Dönem	SXA1CGS	,569**	-,434**	,845**	,845**	-,300**	-,731**	,845**	,845**
	SXTP	,452**	-,289**	,655**	,655**	,650**	,509**	,655**	,655**
	SXP1CGS	,144	-,399**	,447**	,447**	,766**	,667**	,447**	,447**
Dördüncü Dönem	SXA1CGS	,547**	,825**	,929**	,929**	,752**	,867**	,929**	,929**
	SXTP	,565**	,851**	,968**	,968**	-,193	,628**	,968**	,968**
	SXP1CGS	,281**	,395**	,286**	,286**	-,184	,027	,286**	,286**
Beşinci Dönem	SXA1CGS	,439**	-,309**	,900**	,900**	-,533**	-,855**	,900**	,900**
	SXTP	,462**	-,319**	,910**	,910**	,551**	-,388**	,910**	,910**
	SXP1CGS	-,430**	-,678**	,174	,174	-,231*	-,532**	,174	,174
Altıncı Dönem	SXA1CGS	,101	,322**	-,469**	-,469**	-,031	,193	-,469**	-,469**
	SXTP	,165	,431**	-,619**	-,619**	-,089	,368**	-,619**	-,619**
	SXP1CGS	-,161	,228*	-,467**	-,467**	,063	,166	-,467**	-,467**
Yedinci Dönem	SXA1CGS	-,628**	-,634**	,558**	,558**	-,462**	,125	,558**	,558**
	SXTP	-,573**	-,592**	,569**	,569**	,175	,400**	,569**	,569**
	SXP1CGS	-,267*	-,283**	,406**	,406**	-,333**	-,458**	,406**	,406**
Sekizinci Dönem	SXA1CGS	-,462**	-,211*	-,587**	-,587**	-,357**	-,174	-,587**	-,587**
	SXTP	-,288**	-,002	-,455**	-,455**	-,365**	-,166	-,455**	-,455**
	SXP1CGS	-,520**	,043	-,650**	-,650**	-,125	,137	-,650**	-,650**

dünyadaki COVID-19 toplam ölümleri arasındaki korelasyon katsayısı $-,793^{**}$, bölgesel COVID-19 toplam ölümleri arasındaki korelasyon katsayısı ise $-,802^{**}$ 'dir. Yine birinci dönemde Avrupa endeksi ile dünyadaki COVID-19 toplam ölümleri arasındaki korelasyon katsayısı $-,761^{**}$, bölgesel COVID-19 toplam ölümleri arasındaki korelasyon katsayısı ise $,772^{**}$ 'dir. İkinci dönemden itibaren COVID-19'un Kuzey Amerika ve Avrupa bölgelerine yayılmasıyla bu bölgelerdeki toplam vaka ve toplam ölüm değerleri dünya genelindeki ve Asya Pasifik bölgesindeki COVID-19 değerleri gibi yüksek rakamlara ulaşmış ve korelasyon katsayıları aynı değerleri almaya başlamıştır.

Toplam COVID-19 verilerinin analiz sonuçlarındaki bu yakınsama regresyon analizlerinde daha düşük düzeydedir ve regresyon analizindeki sonuçlardaki katsayılar farklı değer almaktadır. Ayrıca korelasyon analizindeki bu yakınsamaya rağmen, günlük COVID-19 verileri ile toplam COVID-19 verilerinin endeksler üzerindeki etkilerinin farklılığı hakkında fikir edinebilmek mümkündür. Bu nedenle toplam COVID-19 verilerinin analizden çıkarılmasına gerek bulunmamaktadır. Ancak, H_2 hipotezi ile ilgili yorumlamada bu noktaya dikkat edilmesi gerekmektedir ve toplam COVID-19 vakalarındaki bu yakınsamalar, H_2 hipotezinin reddedilmesine yönelik bir bulgu olarak değerlendirilmemelidir. Bu önemli noktalar göz önüne alınarak günlük vaka ve günlük ölümler incelendiğinde, endekslerin bölgesel COVID-19'dan ve dünyadaki COVID-19'dan farklı düzeylerde etkilendiği görülmektedir ve böylelikle H_2 hipotezi desteklenmektedir. Son olarak, katsayıların dönemsel olarak farklı değerler aldığı görülmekte ve H_3 hipotezi desteklenmektedir.

Çalışmada korelasyon analizlerinden sonra, regresyon analizlerine geçilmiştir. Daha önce belirtildiği şekilde, araştırma kapsamındaki her turizm endeksi için turizm endeksi bağımlı değişken olarak ve sırayla ilgili COVID-19 verileri tek tek bağımsız değişken olarak alınıp basit doğrusal regresyon analizleri yapılmıştır. İlk olarak Kuzey Amerika, sonra Avrupa, daha sonra ise Asya Pasifik bölgesi analiz edilmiştir. Kuzey

Amerika bölgesi için yapılan regresyon analizlerinin sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Basit doğrusal regresyon analizlerinde öne çıkan ve Tablo 3'te kullanılan değerlerin birincisi bağımsız değişkenin standardize edilmemiş katsayısı β değeri, ikincisi p değeri ve üçüncüsü ise düzeltilmiş R^2 değeridir. Buna göre, bağımsız değişkenin standardize edilmemiş katsayısı, bağımsız değişkendeki bir birimlik değişimin bağımlı değişkeni ne kadar ve hangi yönde etkilediğini göstermektedir. Diğer yandan, p değeri basit doğrusal regresyon modelinin ve aynı zamanda bağımsız değişkenin standardize edilmemiş katsayısının anlamlılığını; düzeltilmiş R^2 değeri ise, bağımsız değişkenin, bağımlı değişkendeki varyansın yüzde kaçını açıkladığını ifade etmektedir (Gürbüz ve Şahin 2018).

Tablo 3'e göre p değerlerinin büyük bir bölümü 0,05'ten küçük olduğu için regresyon modellerinin büyük bir bölümü anlamlıdır ve dolayısıyla COVID-19'un Kuzey Amerika turizm endeksini etkilediği söylenebilir. Ayrıca Tablo 3'te Kuzey Amerika endeksinin bölgesel COVID-19'dan ve dünyadaki COVID-19'dan farklı düzeylerde etkilendiği ve COVID-19'un Kuzey Amerika endeksi üzerindeki etkisinin dönemsel olarak farklılaştığı görülmektedir. Bu durumda H_1 , H_2 ve H_3 hipotezleri desteklenmektedir. Tablo 3'teki β değerlerine göre COVID-19'un Kuzey Amerika endeksi üzerindeki en güçlü, negatif yönlü ve anlamlı etkisi; birinci, ikinci, üçüncü ve beşinci dönemlerde bölgesel günlük ölümlerden (sırasıyla $-,110$, $-,054$, $-,109$, $-,034$ değerinde); altıncı ve sekizinci dönemlerde bölgesel toplam ölümlerden (sırasıyla $-,001$ ve $-,001$ değerinde); yedinci dönemde dünyadaki günlük ölümlerden ($-,009$ değerinde) olmuştur. Dördüncü dönemde ise negatif bir etki bulunmamıştır. Buna göre Kuzey Amerika bölgesini temsil eden endeks en fazla bölgesel günlük ölümlerden etkilenmiş olup bölgesel COVID-19'dan dünyadaki COVID-19'a göre daha fazla etkilenmiştir. Kuzey Amerika bölgesinin regresyon analizlerinden sonra yapılan Avrupa bölgesinin regresyon analizlerinin sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4'teki değerlere göre H_1 , H_2 ve H_3 hipotezleri yine desteklenmektedir. Tablo 4'teki β

Tablo 3. Kuzey Amerika (SXA1CGS) İçin Yapılan Regresyon Analizlerinin Sonuçları

Üç Aylık Dönemler	Regresyon Değerleri	Dünya COVID-19 Verileri				Kuzey Amerika COVID-19 Verileri			
		G. Vaka	G. Ölüm	T. Vaka	T. Ölüm	G. Vaka	G. Ölüm	T. Vaka	T. Ölüm
Birinci Dönem	β	-,005	-,048	,000	-,002	-,010	-,110	,000	-,006
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	Dz. R^2	,504	,382	,295	,228	,385	,215	,202	,127
İkinci Dönem	β	,000	-,014	6,321E-6	,000	,000	-,054	2,249E-5	,001
	p	,000	,064	,000	,000	,203	,000	,000	,000
	Dz. R^2	,134	,027	,187	,251	,007	,246	,192	,287
Üçüncü Dönem	β	,001	-,024	5,426E-6	,000	-,002	-,109	2,909E-5	,001
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	Dz. R^2	,260	,138	,698	,743	,204	,656	,744	,780
Dördüncü Dönem	β	,000	,019	3,156E-6	,000	,001	,038	8,945E-6	,001
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	Dz. R^2	,285	,639	,710	,680	,665	,599	,658	,609
Beşinci Dönem	β	,000	-,012	3,994E-6	,000	-,001	-,034	2,368E-5	,001
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	Dz. R^2	,131	,200	,740	,805	,589	,740	,834	,866
Altıncı Dönem	β	2,505E-5	,003	-9,757E-7	-4,529E-5	-1,546E-5	,026	-1,387E-5	-,001
	p	,124	,004	,000	,000	,887	,042	,000	,000
	Dz. R^2	,015	,081	,234	,216	-,011	,035	,266	,222
Yedinci Dönem	β	,000	-,009	7,221E-7	4,570E-5	,000	,004	2,618E-6	,000
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,258	,000	,000
	Dz. R^2	,345	,349	,254	,256	,158	,003	,284	,311
Sekizinci Dönem	β	-1,784E-5	-,007	-8,967E-7	,000	-4,327E-5	-,011	-3,102E-6	-,001
	p	,000	,042	,000	,000	,001	,035	,000	,000
	Dz. R^2	,163	,035	,292	,317	,101	,038	,257	,309

Tablo 4. Avrupa (SXT) İçin Yapılan Regresyon Analizlerinin Sonuçları

Üç Aylık Dönemler	Regresyon Değerleri	Dünya COVID-19 Verileri				Avrupa COVID-19 Verileri			
		G. Vaka	G. Ölüm	T. Vaka	T. Ölüm	G. Vaka	G. Ölüm	T. Vaka	T. Ölüm
Birinci Dönem	β	-,001	-,011	-3,712E-5	,000	-,002	-,020	-7,219E-5	-,001
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	Dz. R ²	,479	,359	,275	,211	,594	,436	,293	,220
İkinci Dönem	β	2,618E-5	-,002	4,905E-7	1,621E-5	-,001	-,004	4,332E-6	,000
	p	,141	,112	,060	,017	,000	,001	,013	,002
	Dz. R ²	,013	,017	,029	,052	,194	,100	,056	,088
Üçüncü Dönem	β	6,608E-5	-,002	6,395E-7	3,269E-5	8,895E-5	,010	2,740E-6	,000
	p	,000	,023	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	Dz. R ²	,188	,045	,413	,433	,304	,223	,364	,387
Dördüncü Dönem	β	,000	,006	9,638E-7	5,272E-5	,000	,010	2,377E-6	,000
	p	,000	,000	,000	,000	,031	,000	,000	,000
	Dz. R ²	,331	,724	,845	,819	,040	,531	,873	,836
Beşinci Dönem	β	4,545E-5	-,004	1,271E-6	6,268E-5	,000	-,011	3,203E-6	,000
	p	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	Dz. R ²	,116	,268	,752	,836	,200	,362	,756	,843
Altıncı Dönem	β	1,648E-5	,001	-5,059E-7	-2,352E-5	-1,184E-5	,005	-3,408E-6	,000
	p	,010	,001	,000	,000	,623	,000	,000	,000
	Dz. R ²	,061	,114	,402	,373	-,008	,193	,465	,381
Yedinci Dönem	β	-2,853E-5	-,002	2,055E-7	1,298E-5	2,442E-5	,003	6,834E-7	5,809E-5
	p	,000	,000	,000	,000	,217	,002	,000	,000
	Dz. R ²	,268	,279	,276	,277	,006	,091	,271	,285
Sekizinci Dönem	β	-7,638E-7	,000	-1,741E-7	-4,667E-5	-3,625E-6	-,004	-3,767E-7	-8,714E-5
	p	,671	,943	,010	,000	,385	,178	,002	,000
	Dz. R ²	-,009	-,011	,062	,251	-,003	,009	,093	,271

değerlerine göre COVID-19'un Avrupa endeksi üzerindeki en güçlü, negatif yönlü ve anlamlı etkisi birinci, ikinci ve beşinci dönemlerde bölgesel günlük ölümlerden (sırasıyla -,020, -,004, -,011 değerinde); üçüncü ve yedinci dönemlerde dünyadaki günlük ölümlerden (sırasıyla -,002 ve -,002 değerinde); altıncı ve sekizinci dönemlerde dünyadaki toplam ölümlerden (sırasıyla -2,352E-5 ve -8,714E-5 değerinde) olmuştur. Dördüncü dönemde ise negatif bir etki bulunmamıştır. Buna göre Avrupa bölgesini temsil eden endeks en fazla bölgesel günlük ölümlerden etkilenmiş olup dünyadaki COVID-19'dan bölgesel COVID-19'a göre daha fazla etkilenmiştir. Avrupa bölgesinin regresyon analizlerinden sonra yapılan

Asya Pasifik bölgesinin regresyon analizlerinin sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5'teki değerlere göre H_1 , H_2 ve H_3 hipotezleri bir kez daha desteklenmektedir. Tablo 5'teki β değerlerine göre COVID-19'un Asya Pasifik endeksi üzerindeki en güçlü, negatif yönlü ve anlamlı etkisi dördüncü, beşinci ve yedinci dönemlerde bölgesel günlük ölümlerden (sırasıyla -,019, -,003, -,002 değerinde); birinci ve altıncı dönemlerde bölgesel toplam ölümlerden (sırasıyla -,008 ve -2,074E-5 değerinde); ikinci ve üçüncü dönemlerde dünyadaki günlük ölümlerden (sırasıyla -,004 ve -,003 değerinde); sekizinci dönemde dünyadaki toplam ölümlerden (-2,369E-5 değerinde) olmuştur. Buna göre Asya

Tablo 5. Asya Pasifik (SXP1CGS) İçin Yapılan Regresyon Analizlerinin Sonuçları

Üç Aylık Dönemler	Regresyon Değerleri	Dünya COVID-19 Verileri				Asya Pasifik COVID-19 Verileri			
		G. Vaka	G. Ölüm	T. Vaka	T. Ölüm	G. Vaka	G. Ölüm	T. Vaka	T. Ölüm
Birinci Dönem	β	,000	-,003	-1,080E-5	,000	,002	-8,949E-5	,000	-,008
	p	,000	,000	,000	,000	,054	,994	,000	,000
	Dz. R ²	,360	,273	,214	,159	,030	-,011	,635	,636
İkinci Dönem	β	-4,426E-5	-,004	-5,487E-7	-8,767E-6	,000	-,004	-5,404E-6	,000
	p	,000	,000	,002	,066	,000	,120	,000	,000
	Dz. R ²	,132	,236	,090	,027	,131	,016	,153	,134
Üçüncü Dönem	β	1,659E-5	-,003	3,710E-7	2,041E-5	,000	,021	1,218E-6	8,795E-5
	p	,178	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	Dz. R ²	,009	,116	,219	,268	,503	,422	,217	,227
Dördüncü Dönem	β	3,808E-5	,002	2,688E-7	1,409E-5	,000	-,019	3,828E-6	,000
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,036	,000	,000
	Dz. R ²	,153	,358	,268	,237	,165	,038	,360	,322
Beşinci Dönem	β	-1,321E-5	-,002	1,736E-7	1,041E-5	-6,933E-6	-,003	4,809E-7	,000
	p	,006	,000	,001	,000	,421	,035	,223	,006
	Dz. R ²	,072	,517	,099	,170	-,004	,039	,006	,072

Tablo 5. Asya Pasifik (SXP1CGS) İçin Yapılan Regresyon Analizlerinin Sonuçları (Devam)

Altıncı Dönem	β	-1,157E-6	,000	-1,685E-7	-7,966E-6	4,173E-6	,001	-3,293E-7	-2,074E-5
	p	,688	,204	,000	,000	,287	,130	,000	,000
	Dz. R ²	-,009	,007	,224	,215	,002	,015	,148	,177
Yedinci Dönem	β	-9,161E-6	-,001	1,147E-7	7,114E-6	-2,269E-5	-,002	5,072E-7	3,019E-5
	p	,041	,054	,000	,000	,061	,000	,000	,000
	Dz. R ²	,035	,030	,133	,128	,028	,149	,148	,166
Sekizinci Dönem	β	-2,643E-6	,000	-1,338E-7	-2,369E-5	-1,434E-5	,000	-1,336E-6	,000
	p	,000	,551	,000	,000	,001	,810	,000	,000
	Dz. R ²	,193	-,007	,350	,553	,105	-,010	,285	,563

Pasifik bölgesini temsil eden endeks en fazla bölgesel günlük ölümlerden etkilenmiş olup bölgesel COVID-19'dan dünyadaki COVID-19'a göre daha fazla etkilenmiştir. Araştırmadaki tüm analizlerin bulguları ile desteklenen H₁, H₂ ve H₃ hipotezleri kabul edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölgesel borsa turizm endeksleri, COVID-19 kaynaklı ölümlerden, vakalara göre negatif yönde daha fazla etkilenmektedir. Ayrıca, çalışmada kullanılan turizm endekslerinin tümünün, negatif yönde en fazla bölgesel günlük ölümlerden etkilendiği bulunmuştur. Kuzey Amerika ve Asya Pasifik bölgelerini temsil eden turizm endeksleri bölgesel COVID-19'dan dünyadaki COVID-19'a göre negatif yönde daha fazla etkilenirken, Avrupa bölgesini temsil eden turizm endeksi dünyadaki COVID-19'dan bölgesel COVID-19'a göre negatif yönde daha fazla etkilenmektedir. Araştırmanın bulguları, COVID-19'un dünya genelindeki borsa ve turizm endekslerini negatif yönde etkilediğini gösteren araştırmaların bulgularını desteklemektedir. Bu çalışma, özellikle kapsamının iki yıl olması ile farklılaşmaktadır.

Ayrıca çalışma, dönemsel ve bölgesel karşılaştırma yapma imkânı sunmasıyla alanyazına katkı sağlamaktadır. Çalışmadaki, bölgesel borsa turizm endekslerinin COVID-19'dan negatif

etkilendiği bulgusu, Özçalık ve Eren'in (2022) dünya borsalarındaki turizm endekslerinin COVID-19'dan negatif etkilendiği bulgusu ile örtüşmektedir. Korkut vd. (2020) COVID-19'un BİST turizm endeksini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır ve bu çalışmada da aynı etkinin bölgesel borsa turizm endeksleri için de geçerli olduğu bulunmuştur. Diğer yandan, bu çalışmanın kapsamındaki bölgesel turizm endekslerinin temsil ettikleri bölgelerden biri olan Asya Pasifik endeksinin COVID-19 pandemisinde negatif etkilendiği bulgusu, Asya Pasifik bölgesinde yer alan Çin borsalarının COVID-19'dan negatif etkilendiğini gösteren çalışmaların (Liew 2021; Wu vd. 2021; Yiwei vd. 2021) bulgularını desteklemektedir.

Seven ve Yılmaz (2020) dünya borsalarında COVID-19 pandemisine yatırımcıların tepkisinin, pandemi kaynaklı ölümlerin görece yüksek olduğu ülkelerde negatif olduğunu söylemektedir. Benzer şekilde bu çalışmadaki COVID-19 kaynaklı ölümlerin bölgesel borsa turizm endeksleri üzerinde negatif etkiye sahip olduğu bulgusu da turizm sektöründeki borsa yatırımcılarının pandemi kaynaklı ölümlere negatif tepki verdiğini göstermektedir. Bu çalışmadaki, borsa endekslerini COVID-19 kaynaklı ölümlerin vakalardan daha fazla etkilediği bulgusu, Gümüş ve Hacıevliyagil'in (2020) ve Zeren ve Hızarcı'nın (2020) çalışmalarındaki bulgular ile uyumludur.

Ancak, Elsayed ve Elrhim'in (2020) borsa endekslerini pandemi kaynaklı toplam ölümlerin günlük ölümlerden fazla etkilediği bulgusunun aksine bu çalışmada, günlük ölümlerin toplam ölümlerden daha fazla etkilediği bulunmuştur.

Çalışmada sadece turizm sektörüne odaklanması, çalışmanın önemli bir kısıtıdır. Diğer sektörlerin dahil edilmesi ve sektörlerin kıyaslanması, araştırmanın bulgularını güçlendirecektir. Ayrıca çalışmada Güney Amerika ve Afrika bölgeleri başta olmak üzere kapsam dışı kalan bazı bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgeler için benzer çalışmalar yapılabilir. Çalışma kapsamındaki bölgeleri temsilen bölgesel turizm endeksleri kullanılmış olması çalışmanın bir diğer kısıtı olarak görülebilir. Bu bölgelerdeki ülkelerin turizm endeksleri ile benzer çalışmalar yapılması, araştırmanın bulgularını güçlendirecektir.

KAYNAKÇA

- BMDTÖ. (2021). COVID-19 and Tourism 2020: A Year in Review, https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-12/2020_Year_in_Review_0.pdf, Erişim tarihi: 8 Ekim 2022.
- Carter, D., Mazumder, S., Simkins, B. ve Sisneros, E. (2022). The Stock Price Reaction of the COVID-19 Pandemic on the Airline, Hotel, and Tourism Industries, *Finance Research Letters*, 44 (1): 1-15.
- Çilek, A. (2022). Entegre CRITIC-COPRAS Yaklaşımıyla Covid-19 Salgınının Borsa İstanbul Turizm Endeksinde İşlem Gören Şirketlerinin Finansal Performansına Etkisi, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (1): 263-281.
- DSÖ. (2022). WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard, <https://COVID19.who.int/>, Erişim tarihi: 22 Mart 2022.
- Elsayed, A. ve Elrhim, M. A. (2020). The Effect of COVID-19 Spread on Egyptian Stock Market Sectors, *SSRN Electronic Journal*, Özel Sayı: 1-16.
- Ercan, M. K. ve Ban, Ü. (2014). *Değere Dayalı İşletme Finansı Finansal Yönetim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gil-Alana, L. A. ve Poza, C. (2020). The Impact of COVID-19 on the Spanish Tourism Sector, *Tourism Economics*, 20 (10): 1-8.
- Göçmen Yağcılar, G. (2021). Borsa İstanbul'da COVID-19 Etkisi: Kısa Dönemli Sektörel Piyasa Tepkilerinin Endeks Bazında Ölçülmesi, *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6 (2): 439-463.
- Gümüş, A. ve Hacıevliyagil, N. (2020). COVID-19 Salgın Hastalığının Borsaya Etkisi: Turizm ve Ulaştırma Endeksleri Üzerine Bir Uygulama, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 11 (1): 76-98.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Investing. (2022). Indices, <https://www.investing.com/indices/>, Erişim tarihi: 22 Mart 2022.
- Korkut, Y., Eker, M., Zeren, F. ve Altunışık, R. (2020). COVID-19 Pandemisinin Turizm Üzerindeki Etkileri: Borsa İstanbul Turizm Endeksi Üzerine Bir İnceleme, *Gaziantep Üniversitesi Journal of Social Sciences*, Özel Sayı: 71-86.
- Kutay, N. ve Tektüfekçi, F. (2021). COVID-19 Salgın Sürecinde Borsa İstanbul Turizm Endeksi İşletmeleri Finansal Tabloları ve Bağımsız Denetçi Raporları Üzerindeki Etkinin Bütüncül Yaklaşımla İncelenmesi, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, Özel Sayı: 73-97.
- Liew, V. K. (2021). *Abnormal Returns on Tourism Shares in the Chinese Stock Exchanges Amid COVID-19 Pandemic*, *Munich Personal RePEc Archive*, MPRA Rapor No. 107987: 1-24.
- Lin, X. ve Falk, M. T. (2021). Nordic Stock Market Performance of the Travel and Leisure Industry During The First Wave Of COVID-19 Pandemic, *Tourism Economics*, 20 (10): 1-18.
- Özçalık, S. G. ve Eren, B. S. (2022). COVID-19 (Koronavirüs) Pandemisinin Turizm Endeksleri Üzerindeki Etkisi: Bir Olay Çalışması, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (1): 136-150.
- Seven, Ü. ve Yılmaz, F. (2020). *World Equity Markets and COVID-19: Immediate Response and Recovery Prospects*, *Munich Personal RePEc Archive*, MPRA Rapor No. 100987: 1-16.
- Wang, Y., Zhang, H., Gao, W. ve Yang, C. (2021). COVID-19-Related Government Interventions and Travel and Leisure Stock, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 49 (1): 189-194.
- Worldometers. (2022). 7 Continents, <https://www.worldometers.info/geography/7-continents/>, Erişim tarihi: 24 Ağustos 2022.
- Wu, W., Lee, C., Xing, W. ve Ho, S. (2021). The Impact of the COVID-19 Outbreak on Chinese- Listed Tourism Stocks, *Financial Innovation*, 7 (22): 1-18.
- Yadav, S. K. S. ve Qureshi, M. M. (2020). Impacts of COVID-19 on Indian Travel and Tourism Industry, *International Journal of Trade and Commerce*, 9 (2): 310-318.
- Yiwei, W., Najaf, K., Frederico, G. F. ve Atayah, O. F. (2021). Influence of COVID-19 Pandemic on the Tourism Sector: Evidence from China and United States Stocks, *Current Issues in Tourism*, Özel Sayı: 1-16.
- Zeren, F. ve Hızarcı, A. E. (2020). The Impact of COVID-19 Coronavirus on Stock Markets: Evidence from Selected Countries, *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 3 (1): 78-84.

Tolga Tümer - Dilaver Tengilimoğlu

Tolga TÜMER

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden mezun oldu (2018). Yüksek lisans derecesini Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Finansman Ana Bilim Dalı'ndan aldı (2021). Yüksek lisans eğitimini tamamladıktan sonra Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Doktora Programı'na başladı (2021). Halen aynı kurumda Doktora eğitimine devam etmektedir. Temel çalışma alanları; turizm işletmeciliği, kurumsal yönetim ve finanstır.

Dilaver TENGİLİMOĞLU

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu (1984). Yüksek lisans derecesini Hacettepe Üniversitesi Sağlık Kurumları Yönetimi Ana Bilim Dalı'ndan (1987), Doktora derecesini de Gazi Üniversitesi İşletme Ana Bilim Dalı'ndan aldı (1995). Gazi Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (1996). Aynı kurumda Doçentlik unvanını aldı (2000) ve yine aynı kurumda Profesörlüğe yükseltildi (2006). Daha sonra Atılım Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2014). Halen Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü'nde bölüm başkanı olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; pazarlama, turizm pazarlaması, işletme yönetimi, sağlık işletmeleri yönetimi, turizm işletmeciliği ve sağlık turizmidir.